

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Középiskolai földrajzoktatásunk átalakítása.

A Magyar Földrajzi Társaság régebben is állandóan napirenden tartotta a középiskolai földrajzoktatás kibővítésének, kiterjesztésének, gyökeres átalakításának égető kérdését. Amikor pedig közoktatásügyi kormányunk az egész középiskolai oktatás reformálását tervezte, még 1913-ban a Társaság választmányából külön bizottságot küldött ki e kérdés beható tanulmányozására. Ez a bizottság hosszas megbeszélések, tárgyalások és előkészület után 1915 április 15-én számos szakember részvételével értekezletet tartott, amely elhatározta, hogy a középiskolai földrajztanítás kiszélesítése és kellő kimélyítése érdekében felterjesztést intéz a közoktatásügyi miniszterhez. A bizottság immár elkészült munkájával és javaslatát most tette közzé a Földrajzi Közlemények 1916. évi folyamának I. füzetében.¹

A javaslat elengedhetlen követelménynek tartja azt, hogy *a földrajztanítást a középiskolákban megfelelő órászámmal a legfelső osztályig kiterjesszük.* Ennek megfelelően ez az anyagbeosztás:

I. osztály: Földrajzi alapfogalmak. Honismeret. Magyarország fizikai és politikai földrajza.

II. osztály: Európa többi részének fizikai és politikai földrajza. A szomszédos országok részletesebben.

III. osztály: A többi világrész fizikai és politikai földrajza.

IV. osztály: Általános (matematikai és fizikai) földrajz.

V. osztály: Az ember általános földrajza.

VI. osztály: Az idegen világrészek leíró földrajza különös tekintettel gazdaságukra és művelődésükre. A gazdasági tekintetben legfontosabb országok behatóbb ismertetése.

VII. osztály: Európa leíró földrajza. A fizikai, politikai és gazdaság-földrajzi meg néprajzi jelenségeknek, ezek egymásra való hatásának és a földrajzi jelenségek okozati összefüggésének megvilágítása.

¹ A tárgy jelentősége indított arra, hogy a javaslat szerzőjét munkálatának olvasóinkkal való megismertetésére felkérjük. *A szerk.*

VIII. osztály: Magyarország leíró földrajza ugyanazokból a szempontokból.

A földrajztanítás ilyen mértékű kibővítésére pedig szükség van:

1. a *nemzeti nevelés* szempontjából. Ennek egyik főcélja az, hogy olyan széles látókörű nemzedéket neveljünk, amely Magyarország és a magyarság világhelyzetét meg tudja érteni és e megértésből kifolyólag nemzeti feladataink megoldásához hozzá is tudjon készülni. Már pedig a földrajz az a tantárgy, amelynek egyik legnemesebb hivatása, hogy a nemzeti feladatok iránt az érdeklődést felkeltse és a nemzeti öntudatot növelje. A földrajz tanít meg arra, hogy minden nemzetnek megvannak a maga, természettől kijelölt feladatai és a földrajznak ugyan nem egyedüli, de kétségtelenül egyik legjelentősebb célja, hogy ezeket a feladatokat főleg a nemzet gazdasági életének szempontjából méltassa. — a földrajztanításnak pedig az a feladata, hogy a földrajzi tudománynak ezeket a leszűrt eredményeit a nép széles rétegeiben elterjessze.

A földrajzból tudjuk meg azt, hogy a modern állami és gazdasági élet éppúgy függ a nemzetek szellemi és etikai tulajdonságaitól, mint az ország földrajzi jellegétől; a földrajz tanít meg arra, hogy a nemzetek gazdasági fejlődését mindenütt mindenkor az ország természetes erőforrásai és ezeknek kihasználása szabja meg és hogy a kereskedelem és forgalom is végeredményükben a földrajzi tényezőkkel állanak a legszorosabb összefüggésben. A mai földrajznak, a mai földrajztanításnak éppen az a feladata, hogy a Föld és az Ember kölcsönhatását megvilágítsa és megmagyarázza, hogy milyen fontos szerepű a népek életében a földrajzi helyzet, a folyók, tengerek, síkságok és hegységek, a szelek és az időjárás stb.; hogy a földrajzi elemek azok az erőforrások, amelyeknek megfelelő, bár a nemzetek intelligenciájától és akaraterejétől függő kihasználásával az államok gazdasági és politikai hatalmi állása elválaszthatatlanul össze van növe. A földrajztanítás feladatainak fontosságát *ma* nem is kell külön kiemelnünk. Ma, amikor minden ember, egész társadalmi osztályok és népek, nemzetek és államok gazdasági existenciájukért küzdenek. Ma, a világgazdaság korszakában, amikor az egész Föld óriási politikai és gazdasági territoriumokra oszlik és minden állam gazdasága, sőt minden magángazdaság a világtermeléstől és ennek mozgalmaitól függ.

2. Több hely kell az iskolában a földrajznak azért is, mert a *nevelés a jövő előkészítője*. Ezt nyilván csak akkor érhetjük el, ha a tanulókat az életnek neveljük, tehát úgy, hogy öntudatosan és világosan lássák a mai helyzetet: mindazt, ami *ma* mozgatja és a jövőben is mozgatni fogja nemzetünk és más nemzetek életét. Ezt pedig csak

a földrajzoktatás kiszélesítésével lehet elérni. Mert a földrajz az a tantárgy, amely a jelen és ebből folyólag a jövő lüktető életét ismer-teti meg a tanulókkal. A földrajz világítja meg a nemzetek gazdasági szervezetét, az államok jelentőségét és mintegy felállítja a nemzetek munkateljesítményének mérlegét. A földrajz kelti fel a serdülő ifjúság érdeklődését a nemzeti élet, a nemzeti törekvések és feladatok, a nemzetet fenyegető veszedelmek iránt; széles látókörrrel ruházza fel a tanulókat és magasabb szempontokból ítéli meg a nemzet jövő életét. Ily módon erősíti a nemzeti közérzést, a nemzeti élet legfontosabb tényezőjét és lerakja a nemzetgazdasági műveltség alapját. Erre pedig soha sem volt nagyobb szükségünk, mint ma, amikor az új Magyarországnak, a nemzeti öntudatra ébredt, nagyjövőjű Magyarország születik meg a harctereken, s ennek új politikai és gazdasági helyzete számos súlyos feladatot és tömérdek megoldásra váró kötelezettséget ró nemzetünkre. Elsőrendű kötelességünk tehát, hogy középiskolai ifjúságunkat nemzetünk emez életkérdéseiről felvilágosítsuk, mert a középiskolában neveljük azt a nemzedéket, azt a társadalmi osztályt, amelynek kezében futnak össze majdan az állami élet szálai és amely hivatva van arra, hogy népünket a haladás útján vezérelje.

A modern földrajznak *gazdasági, etikai és nemzeti jellege* teszi a földrajzot a legérdekesebb, legnépszerűbb tantárggyá, ez adja meg ennek a tantárgynak — ma inkább, mint valaha — *a létjogosultságot a középiskolák felső osztályaiban* és ebben kell keresnünk pótolhatatlan jelentőségét az *általános műveltség* szempontjából is.

3. A földrajztanításnak ugyanis *a tanulók általános szellemi képzése szempontjából* is nagy értéke van. A földrajz képző ereje első sorban *asszociáló jellegében* keresendő; ez lehetővé teszi, hogy a különben egymástól távol álló tudományok közt kapcsolatot teremtsen és pedig nemcsak a természettudományok egyes ágai, hanem főleg ezek és a történeti tudományok között. Ebben gyökerezik a földrajznak az a feladata, hogy a természet és az ember élete közt fennálló sokszoros összefüggést kifürkésze. Egyik főfeladata a földrajztanításnak, hogy a tanulók érdeklődését eme kölcsönhatások iránt felkeltse, a tanulókat gondolkodásra és önálló megfigyelésekre készítse, hogy így megfigyelő képességüket élesítse és az okozati összefüggés megértését lehetővé tegye. A földrajznak ez az általános képző ereje azonban a maga teljességében *csak a felső osztályokban érvényesülhet*, mert csak itt érthetik meg a tanulók teljesen a földrajzi jelenségek közti okozati összefüggést és csak itt várhatunk a tanulók részéről igazi érdeklődést számos földrajzi, főleg gazdaság-földrajzi kérdések iránt.

A tervezet szerint *a középiskolai földrajzoktatás gerince a leíró*

földrajz. Ez nyújtja a gyakorlati élet szempontjából fontos ismereteket és itt érvényesül elsősorban a földrajz asszociáló jellege.

A leíró földrajznak a tervezet két tanfolyamot kíván: egyet a középiskolai alsó, egyet a felső osztályokban. Csak így lehet elérni, hogy a legfontosabb földrajzi ismeretek a tanulók maradandó-szellemi kincsévé váljanak. Már pedig arról van szó, hogy a tanulók azt, amit a földrajzból megtanulnak, magukkal vigyék az életbe, mert a földrajztanítás során szerzett tudásnak, ismereteknek és mélyebb megértésnek az értéke teljes súlyával érvényesül később is mindig és mindenkire nézve.

A második leíró földrajzi tanfolyam azonban nem egyszerű ismétlése vagy kibővítése az elsőnek. A két kurzusnak lényegesen különböző feladata van. Az első kurzusban a Föld topográfiájának és politikai felosztásának emlékezetbe vésése a fődolog. A klíma és a gazdasági élet csak általános vonásokkal vázolhatók és a földrajzi jelenségek belső, okozati összefüggésének megvilágítása is csak lényeges korlátozással vihető keresztül. A második kurzusban a jelenségek megmagyarázására és a földrajzi jelenségek kölcsönhatásának megértésére kell főként törekedni. A fizikai és politikai földrajz, amelyek az első kurzusban nagyrészt csak egymástól elválasztva, egymás után tárgyalhatók, itt a legszorosabban összeforranak. Itt nyílik alkalom arra, hogy az egyes népek gazdasági életét, forgalmi viszonyait és főleg kulturális helyzetét kellőképpen méltassuk és állandóan utaljunk azokra a hatásokra, amelyeket a természet az ember kulturális és gazdasági életére, megtelepüléseire tesz. A tanításnak ezen a fokon a földrajz a történelem megértését is közvetlenül elősegítheti, mert számos történeti eseménynek a földrajzi tényezőkkel való összefüggését is megvilágíthatja. Másrésztől a növény- és állatvilág földrajzi létfeltételeinek ismertetése gyakran alkalmat nyújt arra, hogy a földrajztanár a biológiai tudományokkal is kapcsolatot teremtsen.

A javaslat szerint elsősorban a gazdasági és közlekedési földrajz érdemel a felsőbb osztályokban beható ismertetést. A földrajz emez ágának vannak főleg gyakorlati céljai, mert bepillantást nyújt a világkereskedelem és világforgalom nyüzsgő életébe és elősegíti a mai kor gazdasági viszonyainak és gazdasági kérdéseinek megértését. Ezzel egyúttal nagy mértékben tágitja a tanulók szellemi látkörét és számos új, általános jelentőségű eszmét kelt életre lelkükben. A földrajznak ez az ága egyszersmind új, *fontos kapcsolatot teremt a történet és a természettudományok* közt és sok tekintetben támogathatja és kiegészítheti a történeti tanítást is, amelynek gyakran ki kell térnie a gazdaságtörténelemre.

A két kurzus közt foglal helyet az általános földrajz: a IV.

osztályban a matematikai vagy inkább kozmografiai (csak olyan mértékben, amennyiben erre az általános műveltség szempontjából szükség van) és fizikai földrajz, az V. osztályban az ember földrajza. Mindkettőre szükség van, mert a felső osztályokban az oknyomozó országismertetés fizikai földrajzi és anthropogeografiai ismeretek nélkül nem lehet értékes. A fizikai földrajznak, amely a fizikai földrajzi jelenségek földrajzi elterjedését és törvényeit kutatja, meg kell előznie az emberföldrajzot, mert az anthropogeografiai jelenségek a fizikai földrajzi jelenségekkel a legszorosabb okozati összefüggésben vannak. A IV. osztályban azért is helyén van a fizikai földrajz, mert itt már a leíró földrajzban tanultakra támaszkodhatik és mintegy lezárja, a szó szoros értelmében kiegészíti az alsó osztályok földrajzoktatását és másrésről megadja a szükséges előismereteket a következő osztály tananyagához.

Ennek, az emberföldrajznak, a jelentősége pedig nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy valamennyi földrajzi jelenség közül az ember és az ember munkája a legfontosabb és hogy a Föld országainak jelentősége az emberen, az országok lakosain fordul meg. Az iskola és az élet szempontjából a Föld első sorban az emberi nem lakóhelye, amelyen az ember telepeket, falvakat és városokat épít, a népek államokat alapítanak. A Föld népei, a népek gazdasági tevékenysége, telepei, városai és államai épp oly tárgya a földrajztanításnak, mint a hegységek és folyók, hegyek és völgyek, éghajlat, növény- és állatvilág. Ez utóbbi jelenségeknek előzetes és beható megbeszélésére csak azért van szükség, hogy a tanulók megértsék a népeknek földi sorsát, amely lakóhelyük természeti megadottságától függ és hogy a Föld legnevezetesebb népeinek helyzetét, gazdasági és állami életét kellőképpen méltányolni tudják. Az anthropogeografiai alapokon nyugvó politikai és kultúrgeografiának ez a feladata. Arról van itt szó, hogy az ember gazdasági és kulturális életének és fejlődésének függését a Földtől a tanulók előtt feltárjuk és rámutassunk arra, hogy az egyes gazdasági ágak felvirágzása mely természeti feltételektől függ; milyen jelentősége van a földművelésnek és állattenyésztésnek, milyen hatása van eme gazdasági ágaknak, meg a bányászatnak az iparra, milyen nagy szüksége van az utóbbinak a kereskedelemre és közlekedésre. Mindezek a tényezők szabják meg az emberiség földrajzi elterjedését, az emberi telepek keletkezését és felvirágzását, meg az államok politikai fejlődését.

Látlke Aurél.